

Article Arrival : 30/12/2019
Related Date : 18/02/2020
Published : 18.02.2020

Doi Number <http://dx.doi.org/10.26449/sssjs.2176>

Reference Çerkezoğlu, S. & Tansü, Y.E. (2020). "Mithad Paşa ve Tuna Vilayeti İslahatları", International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:6, Issue: 57, pp:830-842..

MİTHAD PAŞA VE TUNA VİLAYETİ İSLAHATLARI *

Midhat Pasha and Donube Province In Reconstruction

Semra ÇERKEZOĞLU

Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Gaziantep/TÜRKİYE

ORCID ID : <https://orcid.org/0000-0002-3046-3642>

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gaziantep/TÜRKİYE

ORCID ID : <https://orcid.org/0000-0002-6183-5302>

ÖZET

Midhat Paşa genç yaşta, devletin değişik bölgelerinde ortaya çıkan, milliyetçilik hareketlerinin yatıştırılmasında tam bir Osmanlılık bilinciyle, önemli roller üstlenmiştir. Müfettişlik, Niş, Tuna, Bağdat, Selanik, Suriye, İzmir vilayetlerinde valilik, Şûra-yı Devlet reisliği, Adalet Nazırlığı, Sadrazamlık yapmıştır. 1861 yılında Niş valiliğine atanmıştır. Bu şekilde Midhat Paşa katiplikten, vezir rütbesiyle Osmanlı idarî sınıfına yükselmiştir. Niş eyaleti üç yıl içerisinde çok büyük ilerleme kaydetmiş, yapılan yenilikler sayesinde halk refaha ve huzura kavuşmuştur. 1864 yılında Sadrazam Fuad Paşa, vilayet idaresinde sistem değişikliği yapmış, buna göre Silistre, Vidin ve Niş eyaletlerinin birleştirilerek Tuna Vilayeti adıyla bir vilayet oluşturulmuştur, Tuna valiliğine Midhat Paşa'nın atanmasına karar verilmiştir. Vilayette seçilmiş Müslüman ve Gayrimüslüm üyelerden, çeşitli idari ve adli meclisler kurulmuştur. Midhat Paşa toplam 16 ay içinde bir dizi değişiklikler gerçekleştirmiştir. Midhat Paşa önce ağır vergileri kaldırıp vergi yükünü hafifletmiştir. Daha sonra modern Türkiye Ziraat Bankası'nın temelini oluşturacak Menafi-i Umumiye sandıklarını kurmuştur. Hükümet daireleri yeniden düzenlenmiştir. Belediye meclisleri kurulmuş, Müslüman ve Hıristiyanlardan ihtiyar heyeti oluşturulmuş, Vilayette karakollar kurup asayişini güçlendirmiş, emniyeti sağlamıştır. Ödenmemiş olan vergiler düzene konulmuş, Şehirlerde kamu yararına yardım sandıkları kurulmuş. Vilayet Basımevi kurulmuş, Yollar, köprüler inşa edilmiştir, toprak doldurulmaları yapılmış, derbentler sağlanmıştır. Yolların ve köprülerin inşa edilmesi insanlara eyalet içerisinde iyi bir ulaşım ağı sağlamıştır. Telgraf hatları kurulmuştur. İslahaneler açılmış ve burada kimsesiz çocuklara eğitim ve meslek edinme imkanı sunulmuştur. Midhat Paşa bütün bu çalışmalarının sonucunda gerek imar gerekse asayişin düzeninin sağlanması, refahın artırılması konusunda büyük başarılar elde etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Midhat Paşa, Tuna, Vilayet, Nizamname, Yenilik

ABSTRACT

Midhat Pasha undertake an important role in the appeasement of nationalism movements which emerged in different parts of the state at a young age. He worked as an inspector, governor in Niş, Danube, Baghdad, Thessaloniki, Syria and İzmir provinces, as the head of the State Council, Minister of Justice and Grand Vizier. In 1861 he was appointed governor of Nis. In this way, Midhat Pasha rose from clerk to the Ottoman administrative class with the rank of vizier. The state of Nis has made tremendous progress in three years, and thanks to the innovations made, the people have gained prosperity and peace. In 1864, the Grand Vizier Fuad Pasha made a system change in the administration of the province, and Silistra, Vidin and Niş provinces were united and a province was established under the name of Midhat Pasha. Various administrative and judicial assemblies of elected Muslim and non-Muslim members were established in the province. Midhat Pasha made a series of changes in a total of 16 months. Midhat Pasha first lifted heavy taxes and alleviated the tax burden. It will then form the basis of modern Turkey, Ziraat Bank Public Benefit-i has established the chest. Government offices have been reorganized. Municipal councils were established, an elderly delegation was formed from Muslims and Christians, established police stations in the province, strengthened public order, provided security. Unpaid taxes have been streamlined and aid funds have been established in the cities. Vilayet Printing House was established, roads, bridges were built, land was filled, derbents were provided. The construction of roads and bridges provided people with a good transport network within the state. Telegraph lines were established. Correctional facilities were opened and the orphaned children were provided with the opportunity to obtain education and profession. As a result of all these works, Midhat Pasha has achieved great successes in order to ensure the order of reconstruction and public order and to increase prosperity.

Keywords: Midhat Pasha, Donube, Province, Ordinance, Innovation

* Bu makale, Doç. Dr. Yunus Emre Tansü danışmanlığında hazırlanan, H. 1291 Vilâyet-i Tuna Sâlnâmesi'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi adlı Yüksek Lisans tezinden uyarlanmıştır.

1.GİRİŞ

Midhat Paşa'nın hayatı dört temel döneme ayrılabilir; memuriyeti, siyasi reformları, sürgün ve yargılanması (Çelik, 2010: 27). Genç yaşta, tam bir Osmanlılık bilinciyle önemli roller üstlenmiştir. Devletin, değişik bölgelerinde ortaya çıkan milliyetçilik hareketlerinin yatıştırılmasında Müfettişlik, Niş, Tuna, Bağdat, Selanik, Suriye, İzmir vilayetlerinde valilik, Şûra-yı Devlet reisliği (1868), Adalet Nazırlığı (1873) Sadrazamlık (1872-1876) yapmıştır (Davison, 2005: 152).

Midhat Paşa, ilmiye sınıfından bir ailenin çocuğu olarak, 1822 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası oğluna Ahmet Şefik adını vermiştir (Baykal, 1964: 9). 10 yaşında Kur'an'ı ezberledikten sonra Hafız Şefik diye anılmaya başlanmıştır. Öğrenim hayatına mahalle mekteplerinde başlamıştır. 1833 yılında babasının Vidin'e naip olarak atanması nedeniyle ailesiyle beraber oda oraya taşınmıştır. Bir yıl sonra İstanbul'a dönmüşler ve Midhat Paşa, Akif Paşa aracılığıyla Divan-ı Hümayun kaleminde çalışmaya başlamıştır. Buradaki başarısından dolayı kendisine, daha sonra da hep böyle anılacağı "Midhat" mahlası verilmiştir (Çelik, 2010: 31). Dönemin tanınmış alimlerinden ders almış, kendi kendine Fransızca'yı öğrenmiştir (Baykal, 1964: 9). Midhat Paşa'nın babası, 1836 yılında Lofça kadılığına tayin edilmiş ve ailesiyle beraber Lofça'ya gitmiştir. Lofça'da Arapça ve İran'ın ünlü hocalarından olan Şeyh Safa Efendi'den Farsça öğrenmiştir (Saka, 1949: 6). 1836 yılında İstanbul'a dönmüş ve eyaletlerde yüksek rütbeli görevlere atanmış Sadaret Mektubî yardımcısı olarak görev yapmış kısa bir süre sonra Konya'ya Bekir Sami Paşa'nın divan katibi olarak atanmıştır. Buna müteakip aynı rütbeyle Kastamonu'da görevlendirildikten sonra İstanbul'a dönmüştür. 1848 yılında Meclis-i Vala Başkanı Rıfat Paşa'nın himmetiyle bu meclisin mazbata kalemine atanmıştır. Kısa bir süre sonra bu kurumun en yüksek makamı olan baş halifelğe yükselmiştir.

Midhat Paşa, çeşitli bürokratik aşamalardan geçtikten sonra kariyeri üzerine büyük etkisi olan iki önemli görev için seçilmiştir. O zamanda hükümet ile Şam gümrükleri mültezimleri olan Cezayiroğlu Mıgırdıç ve Sarraf Misak arasında vergi borcu hususunda sorunlar yaşanmaktaydı. Midhat Paşa ise bu gümrük sorununu hükümet lehine sonuçlandırmak üzere müfettiş olarak oraya gönderilmişti. İkinci görevi ise Arabistan Ordusu Müşiri Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa'nın teftiş edilmesidir. Genç müfettiş her iki görevde başarıyla tamamlamıştır. Gümrüklerden çok miktarda para Osmanlı hazinesine kazandırılmış ve Midhat Paşa'nın raporu sonucu Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa görevinden uzaklaştırılmıştır. Dönemin sadrazamı Koca Mustafa Reşid Paşa, Midhat Paşa'nın başarısını takdir etmiş ve Meclis-i Vala toplantılarına kâtip olarak atamıştır. Bu görevi Reşid, Ali, Rıfat ve Rüştü Paşaların sadareti döneminde devam etmiştir (Çelik, 2010: 28).

Şekip Paşa'nın başkanlığı Meclis-i Vâlâ yazı işleri Rumeli ve Anadolu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Midhat Paşa da birinci rütbe ile Anadolu ikinci katipliğine tayin olmuştur. Bu görevini yürüttüğü sırada Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa da birinci rütbe ile Anadolu ikinci katipliğine tayin olmuştur. Bu görevini yürüttüğü sırada Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa sadaret makamına getirilmiştir. Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa'nın daha önce Arabistan Ordusu müşirliğinden ayrılmasına Midhat Paşa'nın verdiği lahiya sebep olduğu için Midhat Paşa'ya karşı hasmane duygular beslemektedir. Bu sebeple Midhat Paşa'yı balıkthane gelirlerine ortak olmak ve haksız kazanç sağlamakla suçlamıştır. Midhat Paşa'nın muhakeme isteği üzerine yapılan araştırma sonunda iddiaların asılsız olduğu anlaşılmıştır (İnal, 1995: 320). Ancak hasımlarının suçlamalarının da etkisiyle Mehmet Paşa, Midhat Paşa'ya farklı bir görev vermeye karar vermiştir. O sıralarda Rumeli'de ve Balkanlar'da haydutluk ve yol kesme olayları artmış, asayiş sağlanamaz olmuştur. Mehmet Paşa Bab-ı Âli'den kimsenin haberi olmaksızın bu görevi Midhat Paşa'ya vermiştir. Midhat Paşa kısa sürede Balkanlarda eşkiyaya karşı maiyetindeki askerlerle birlikte büyük bir mücadele vermiş ve altı ay gibi kısa bir sürede iki yüz seksen dört eşkiya yakalamıştır (Balta, 1991: 37). Sonuçta emniyet ve asayiş tekrardan sağlanmış, haydutluk belası ortadan kaldırılmıştır. Dönüşte Balkanlar ve Rumeli'deki sorunlarla ilgili bir rapor hazırlayıp alınması gerek tedbirleri Koca Mustafa Reşit Paşa'ya bildirilmiştir (Tamçelik, 1999: 417).

5 Şubat 1855 yılında Bursa'da meydana gelen depremde halka yiyecek giyecek temin etmek ve dağılan halkı toparlamak göreviyle Büyük Mustafa Reşid Paşa tarafından Bursa'ya gönderilmiştir (İnal, 1995: 320). 1856 yılında merkezi yönetime karşı isyan hareketlerinin gerçekleştiği bölgeleri teftiş etmek üzere Tuna boyunda Vidin ve Silistre'ye gitmiştir. Daha sonra Paris, Londra, Viyana ve Brüksel'de bulunmuş ve değerli bilgiler edinmiş, İstanbul'a dönmüş ve Meclis-i Vala sekreterliğine atanmıştır. Rusya'nın Balkanlar'daki artan nüfuzuyla beraber Osmanlı yönetimi için hem içerde hem uluslar arası arenada ciddi

sorunlar yaratmaktadır. Sırbistanda'ki milliyetçi hareketler de Bulgar milliyetçiliğini etkilemektedir. Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa, Midhat Paşa'yı Balkanlarda daha önce tamamlamış olduğu görevlerindeki başarılarından dolayı 1861 yılında Niş valiliğine atamıştır bu şekilde Midhat Paşa katiplikten vezir rütbesiyle Osmanlı idarî sınıfına yükselmiştir (Çelik, 2010: 30-31).

2. MİTHAD PAŞA'NIN NİŞ VALİLİĞİ

Niş'te asayiş bozulmuş, insanlar silahsız ve arkadaşsız dışarı çıkamaz hale gelmiş, Bulgarların göçü önlenemez bir hal almıştır. Vilayette gereğinden fazla asker bulundurulmasına rağmen düzen bir türlü sağlanamamıştır. Memleketin hiçbir yerinde şose yol bulunmadığı için halk ürünlerinin taşınmasında büyük zorluklar yaşamaktaydı (Göyünç, 1982: 280). Bu sebeple çiftçiler ürünlerini değerlendirememekte, gerçek değerlerinde satışlarını yapamamaktadırlar. İkinci sorun artan hırsızlık ve eşkiyalık olayları yüzünden halkın can ve mal güvenliliğinin kalmamasıdır. Bunların sonucunda halk fakirleşmiş birkaç yıldır birikmiş olan vergiler toplanamaz olmuştur.

Midhat Paşa her şeyden evvel Niş- Sofya yolunun Niş tarafındaki şose yolunun yapılmasını emrini vermiştir. Bunun yanında Niş Komonova ve Pazarcık arasındaki yolları onararak güvenli geçiş ortamı sağlamıştır (Aldan, 1990: 29). Morava nehri üzerine üç büyük, diğer nehirler üzerine bir çok küçük köprü yapılmıştır. Diğer taraftan yeni inşa edilen bu güzergahların güvenliğini sağlamak ve vergi toplama işini daha verimli hale getirmek amacıyla karakollar kurulmuştur. Yolların ve köprülerin inşa edilmesi insanlara eyalet içerisinde iyi bir ulaşım ağı sağlamıştır. Böylece Tuna Nehri boyunca uzanan ticaret yolları bu yeni istikamete yönelmiştir. Daha önce İstanbul ve Avrupa'dan gelen malların eyalet içerisinde dağıtımı, yolların eksikliğinden dolayı Sırbistan üzerinden yapılmaktadır. Ama şimdi bu hat yerine eyaletin daha iç kesiminden Çorben yolu kullanılmaya başlanmıştır. Bunların yanı sıra ulaşımı desteklemek ve eyaletteki ekonomik canlılığı artırmak üzere birde araba fabrikası kurulmuştur.

Midhat Paşa, çiftçilerin gospodarlara olan borçlarıyla ilgilenmiştir. Çiftçilerin yüksek faizle aldıkları önemli miktardaki borçlar, Devlete vermek zorunda oldukları vergilerle beraber geri ödemeye güçlerinin yetmeyeceği ağır bir yük haline gelmiştir. Bu durumda Midhat Paşa önce ağır vergileri kaldırıp vergi yükünü hafifletmiştir. Daha sonra ise modern Türkiye Ziraat Bankası'nın temelini oluşturacak Menafi-i Umumiye sandıklarını kurmuştur. Bunlardan ilki Şehirköy'de 1863 yılında faaliyete geçmiştir. Bu sandık Osmanlı tarihinde çiftçilere kredi sağlayan ve tarımı destekleyen ilk kurum olmuştur. Daha önce tarıma açılmamış ancak tarım yapmaya elverişli olan araziler kullanılarak bu sandıklar finanse edilmiştir. Bu toprakların gelirleri kurum adına toplanıp Müslüman-Hıristiyan ayrımı yapılmaksızın çiftçilere düşük faizli kredi olarak tahsis etmiştir (Çelik, 2010: 33-34). Midhat Paşa'nın sosyal alandaki yeniliklerinden biri de Nişave nehri kıyısında bulunan kalede kurmuş olduğu iki odalı küçük bir kütüphanedir (Eren, 1967: 613)

Niş'te o dönemde pek çok sivil memur, süvari, piyade, ıslahhane ve okullarda yetişen öğrenciler bulunmaktadır. Bu insanların boş vakitlerini değerlendirebilmeleri için iyi bir kütüphaneye ihtiyaç duyulmuştur. Midhat Paşa'nın kurduğu sonraki Niş valisi Abdurrahman Paşa tarafından geliştirilen kütüphane için İstanbul'dan eserler getirilmiş, Niş'teki vakıf, cami ve tekkelerdeki eserler Gospodarlar, Vidin'de mirî topraklara dayanan büyük arazi sahibi ağalardır. Vidin'de eskiden beri ağalara, buradaki mirî köyleri verilmektedir. Serhat vaziyeti dolayısıyla, bu araziyi sonraları yalnız Müslümanlar satın almışlardır. Kütüphaneye aktarılmıştı. Kütüphaneden dışarı kitap vermek yasaktı okuyucuların yararlanabilmesi için kütüphane geç vakitlere kadar açık tutuluyordu (Göyünç, 1982: 285). Midhat Paşa eyalette düşük olan eğitim seviyesini yükseltmeye yönelik de büyük çabalar sarf etmiş, sefalet içerisinde yaşayan fakir ve yetim çocukların eğitiminin de önemini anlamıştır. Bu doğrultuda dini fark gözetmeksizin bu çocuklara ilkokul eğitimi verecek ve meslek öğretecek, ıslahhane tarzı özel okulların kurulması için proje başlatmıştır. Böylece Müslüman, Hıristiyan veya Yahudi fark etmeksizin yetim ve fakir çocukların, Devlet kontrolü altında bir araya getirilmesi, korunması ve eğitilmesi planlanmıştır. Asıl amaç farklı inançlara sahip gençler arasında sempati yaratmaktır. Midhat Paşa bu okulların ilkinin Niş'te inşa ettirmiştir. Tuna vilâyeti valiliğine atanmasından sonra Sofya ve Rusçuk'ta olmak üzere iki okul daha açılmıştır. Bu ıslahhaneler, yerel halkın bağışları ve Devlet tarafından tahsis edilen bütçeyle desteklenmiştir (Çelik, 2010: 35-36). Midhat Paşa bütün bu çalışmalarının sonucunda gerek imar gerekse asayişin düzeninin sağlanması, refahın artırılması konusunda büyük başarılar elde etmiştir. Midhat Paşa'nın bu başarıları göz önüne alınarak asayişsizliğin hüküm sürdüğü Prizren eyaleti Niş eyaletine bağlanmıştır (Özgüldür ve Özgüldür, 1994: 312).

3. TUNA VİLÂYETİ' NİN KURULUŞU

Prizreti eyaletindeki ihtilaflar önlendikten ve eski düzen sağlandıktan sonra Niş eyaleti üç yıl içerisinde çok büyük ilerleme kaydetmiştir yapılan yenilikler sayesinde halk refaha ve huzura kavuşmuştur. Bu sayede Sırbistan tarafından yapılan tahriklerin arkası kesilmiştir, Niş'teki bu düzene karşılık Vidin ve Silistre eyaletlerinde idare düzeni bozulmuş asayişsiz bir durum ortaya çıkmıştır. Ruslar'da bu durumu kullanarak Avrupa'ya ilettikleri şikayetlerini artırmışlardır. (Çetin, 1979: 87). Osmanlı Hükümeti bu durumu imparatorluğun bütünlüğüne ve Balkanlar'da olan tebaanın güvenliğine endişe verici bir tehdit olarak algılamış bu sebeple, Koca Mustafa Reşid Paşa'nın halefleri olan Keçecizade Ali Fuad Paşa vilayet idaresinde reformlar yapmak için büyük uğraşlar göstermektedirler.

Vidin bölgesinde 1854 ayaklanmalarından sonra müfettişlik yapan ve sonra 1861'den beri Nişte vali olan Midhat Paşa'nın reformculuk marifetini takdir etmektedirler. 1864 yılında hükümetin vilayet idaresinde yapmak istediği sistem değişikliği için Midhat Paşa'yı İstanbul'a çağırılmışlardır (Çelik, 2010: 48). Midhat Paşa İstanbul'a geldiğinde Sadrazam Fuad Paşa tarafından kendisine verilen izahata göre Silistre, Vidin ve Niş eyaletlerinin birleştirilerek Tuna Vilayeti adıyla bir vilayet oluşturulması, bunun için gerekli hazırlıkların yapılması ve eksiklerin tamamlanmasından sonra diğer eyaletlere örnek olması açısından Tuna valiliğine Midhat Paşa'nın atanmasına karar verilmiş ve bunun için gerekli olan padişahın izni alınmıştır. (Midhat Paşa, 1997: II) Bu esaslı reform hareketine ve Midhat Paşa'nın bunu bölgeye taşımasında Şeyhülislam Saadettin Efendi'nin yönettiği muhafazakar gruplar tarafından muhalefet edilmiştir. Çünkü bu gruplar yeni idarî sistemde gayrîmüslüm tebaanın mecliste temsil edilmesinin, din ve rejimle bağdaşmadığını düşünüyordular. Rusçuk Naibi Sururi Efendi de bu muhafazakar grubu destekliyordu. Ancak Keçecizade Fuad Paşa'nın desteğiyle muhalif gruplar bastırılmış yeniliklerin onaylanması ve Midhat Paşa'nın Meclis-i Vükela'da yeni vilayete vali olarak atanması sağlanmıştır. Diğer bir muhalefet ise Midhat Paşa ile şahsi sorunları olan Nusret Paşa'da gelmiştir. Nusret Paşa, Balkanlar'da Çerkez ve Nogay mültecilerin yerleşiminden sorumludur. Reformlara sorunları çözmekte yardımcı olmadığını düşündüğü için karşı çıkmıştır. 1864 yılında hazırlanan nizamnameden önce mülteciler sultanın tebaaları olarak kabul edilmiş ve Nusret Paşa hapishaneyi basmış ve onları sanki başka devletin vatandaşlarıymış gibi kurtarmıştır. Ondan sonra keyfi davranmaya devam ettiği için görevinden sürgün edilmiştir (Çelik, 2010: 48). Bu engellemeler yüzünden memurların hemen hepsi İstanbul'a gönderilmiş yerlerine uygun kimselere tayin edilmiştir. (Çadircı, 1989: 32). Bu arada Rusya tüm bu gelişmeleri dikkatle izlemektedir. Midhat Paşa'nın Tuna vilâyetine atanmasından ciddi biçimde kaygılanmaktadır. Osmanlı hükümetine, Midhat Paşa'nın valiliğinin geri çekilmesi için baskı yapmaya başlamıştır. Bütün bu muhalefet başarılı bir şekilde bastırıldıktan sonra Midhat Paşa, radikal reformların bölge genelinde uygulanmasını hızlandırmıştır.

Kuzey Bulgaristan ve Doğu Sırbistan'ı kapsayan Tuna vilâyeti; Rusçuk, Tulça, Vidin, Niş, Sofya, Tırnova ve Varna olmak üzere 7 livadan ve 48 kazadan oluşmaktadır. Kazalardan her biri ise sistematik bir hiyerarşi ile nahiyelere ve karyelere bölünmüştür (Çelik, 2010: 89). Tuna vilâyeti; Varna, Sofya, Vidin, Tulça, Tırnova ve Niş dahil yedi bölgeden oluşmakta olan Doğu Sırbistan'dan Karadeniz'e Yunan adalarından Tuna nehrine kadar uzanan ve 91,624 km² 'lik bir alanı kapsayan bir arazidir. Modern Bulgaristan'ın 11,912 km² olan toprağıyla karşılaştırıldığında Tuna vilayetinin oldukça büyük bir bölgeyi kapsadığı açıktır (Çelik, 2010: 39). Bölgeye tayin edilen memurlar ve idarecilerin yanı sıra 1864 Nizamnamesi uyarınca etkisini kaybetmiş ve bölgesel güçlerin elinde kukla haline gelmiş sembolik bir otorite olan yerel meclislerde yeniden yapılandırılmıştır (İnalçık, 1943: 20). Vilayette seçilmiş Müslüman ve Gayrîmüslüm üyelerden, çeşitli idari ve adli meclisler kurulmuştur. Bu şekilde yerel meclislerin kötüye kullanılmasını önlemek ve vali ile halk arasında dayanışma sağlamak amaçlanmıştır. 1864 Nizamnamesi, bu meclislerin yetki ve görevlerini, kaza, nahiye ve karyelerin idare şeklini ve bu yeni sistemde uygulanacak seçim sistemini açık bir şekilde tanımlamıştır. Buna göre kurulacak meclisler şunlardır: Meclis-i Umumi- i Vilâyet, Meclis-i İdare-i Vilâyet, Meclis-i temyiz-i hukuk ve meclis-i cinayet ve de'vaî, Meclis-i Ticaret, Belediye Meclisleri, liva, Kaza, Nahiye ve Karye İdaresi (Çelik, 2010: 60).

4. TUNA VİLÂYETİNDE, MİDHAT PAŞA'NIN ISLAHATLARI

1864'ün Kasım ayından 1866'nın Mart ayına kadar yani toplam 16 ay içinde bir dizi değişiklikler gerçekleştirilmiştir: 1) Müslüman ve Hıristiyanlardan İhtiyar heyeti oluşturuldu. 2) Naip ve kadınlara ücret verilmeye başlandı 3) Müdürler beş katogariye ayrıldı. 4) Ödenmemiş olan vergiler düzene konuldu 5) Şehirlerde %12 faizli ve kamu yararına sandıklar meydana getirildi. 6) Zaptiyelere ek ücretler verilerek, suç işleme sayısında yarı yarıya ve hatta 2/3 gibi düşüş sağlandı 7) Vilâyet Basımevi kuruldu 8) Yollar,

köprüler inşa edildi, toprak doldurulmaları, derbentler sağlandı. 9) Köyler en yakın kazalara yeniden bağlandı (Dragonava, 2006: 8).

4.1. Ekonomi Alanında Çalışmalar

Midhat Paşa ekonomik anlamda Tuna vilayetinin kalkınabilmesi için önemli tedbirler almıştır. İlk olarak tahsil edilmesi mümkün olmayan eski hazine alacaklarını defterlerden çıkarılmıştır. Hazine alacağının tahsili zaptiye idaresinden alınarak ayrı bir tahsilname hazırlanmıştır. Talimatnameye göre askerlik bedelleri ile aşar vergisinin en son Ocak ayında ödenmesi ve ödemenin taksitler halinde yapılması sağlanmıştır. (Midhat Paşa, 1997: 57) Kimi ahali kesimlerinin vergileri yeniden gözden geçirilmesi denemesine alınmıştır. Çingene vergisi yürürlüğe sokulmuştur (Dragonava, 2006: 8). Tanzimat döneminin diğer önemli gelişmesi, mirî arazilerin özel mülkiyete dönüşümüdür. Bu meseleyle ilgili 1847 ve 1851’de kanun çıkarılmasına rağmen 1858’deki Arazi Kanunu’yla temel reformlar uygulanmaktadır. Arazi Kanunu, mirî arazilerin kullanımını düzenlenmiş ve bu arazilerin, özel mülkiyetle miras bırakılmasının yolunu açmıştır. Daha sonra 1869 ve 1876 arasında Ahmet Cevdet Paşa vasıtasıyla hazırlanan ‘‘Mecelle’’ özel mülkiyet ve miras hakkındaki ilkeleri tekrar inceleyip düzeltmiştir. Fakat reayanın arazi ve Gayrimenkul almaya parası yetmediği için özel arazi mülkiyeti dönüştürülmesi kısa sürede başarısız olmuştur (Çelik, 2010: 68). Umur- 1 arazinin hesaplanması çalışmalarından Defter-i Hakani ve çiftçilikle vakıflara mahsus bir idare de meydana getirilmiştir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Bulgar köylerinden geçen Batılı seyyahların çizdikleri manzara ilgi çekicidir. ‘‘ Bulgarlarda daha mutlu köylüler olmadığı’’ görüşü tamamen öznel bir görüştür fakat İngiliz gezgininin şunları söylerken gerçekten pek uzak olmadığı da belirtilmelidir. ‘‘... en fakir Bulgar bile bol bol her şeye sahiptir, et, tavuk, süt, yumurta, pirinç, beyaz peynir, şarap, ekme, güzel giysiler, sıcak ev yolculuk için beygir...’’ (Dragonava, 2006: 8-9).

4.2. Menafi (Yardım) ve Emniyet Sandıklarının Kurulması

Balkanlar’daki Osmanlı ekonomisi, tarıma bir hayli bağımlı olmasına rağmen Avrupa’da çiftçilere borç veren ve tohum ve hayvan gibi ihtiyaçları karşılayan kurumlara benzer yapılanmalar Osmanlı’da yoktu. Tefeciler ve gopodarlar, köylülere yüksek faizle borç vererek bu eksiklikten faydalanmaktadır. Bu durumda köylülerin büyük oranda tefecilere ve sahiplere bağımlı olan tarımsal faaliyetlerinin ilerletmek için hiç fırsatı yoktur. Midhat Paşa bu sorundan haberdardır. Bu yüzden Avrupa’nın zirai kurumlarının örneklerini incelemiştir. Böylece 1863’te Niş valisiyken çiftçilere düşük faizli kredi, tohum ve hayvan sağlayan gopodarlardan bağımsız biçimde kendi aralarında elbirliği yaratan ve tarımsal üretime büyük katkıda bulunacak ‘‘memleket sandıklarını’’ kurmuştur. Bunlardan ilkinin, Pirot’ta (Şehirköy deneme amaçlı açılmış tarım kredi kooperatifi oluşturdu.

Osmanlı tarihinde modern Türkiye’nin Ziraat Bankası’nda temelini oluşturan il menafi sandığı olmuştur (Çelik, 2010: 69). Bu sandıkta görevli olarak tüccar olması şartıyla köylülerin itimat ettiği bir Hıristiyan bir Müslüman ve bir de daimi görevli olarak bir katip bulunacaktır. Sandık katibin idaresinde haftada bir veya iki defa kasabanın pazarına rastlayan bir günde açılacaktır. Sandıktan Müslüman Hıristiyan ayrımı yapmadan üye olsun olmasın herkese vadesi bir yılı geçmeksizin % 1 faizle kredi verilecektir (Yücebaş, 1944: 10). Sandıklarda biriken faiz gelirlerinin üçte ikisi okul, çeşme gibi bayındırlık hizmetlerine harcanmakta, üçte biride sandık sermayesine ilave edilmektedir. Emniyet Sandığının kuruluş amacı ise sermaye birikiminin oluşturulması ve mevcut birikimlerin yatırımcılara aktarılmasına aracılık etmesidir. (Midhat Paşa, 1997: 84). Midhat Paşa’nın kurmuş olduğu sandıklar sayesinde topraksız köylüye toprak, tohumluk üretim araç ve gereçleri ile gerekli kredi sağlanmıştır. (Kurdakul, 1999: 135) Midhat Paşa’nın kurmuş olduğu memleket sandıkları beklenmedik bir başarı göstermiştir. Bu sebeple hükümet 1867 yılında hazırladığı bir nizamnameyle bu sandıkların ülke genelinde de kurulmasını sağlamıştır. (Saka, 1951: 7) Midhat Paşa 1867 Memleket Sandıkları nizamnamesiyle beraber ‘‘Kooperatifler Müfettişliği’’ adında bir müessese kurmuştur (Hazar, 1984: 11). Halk emanet sandığı’na 20 ila 500 kuruş arası miktarda para yatırdığı zaman karşılığında yılda %9 kar elde edecek ve bu para çiftçilere yılda %12 faizle borç olarak verilecektir. Rusçuk’un emanet sandığı, modern Osmanlı bankacılık sisteminin belkemiğini oluşturmaktadır.

Memleket veya emanet sandıklarının kurumsallaşma süreci, Tuna vilâyetinde 1887-1878 Osmanlı-Rus Savaşına kadar devam etti fakat savaştan sonra en sistemli çalışan bölge Rus işgalinde kaldı. 1878 Berlin Antlaşmasıyla vilâyetin büyük kısmı yeni kurulan Bulgar Prenslüğünde 1903 yılına kadar bulunmuştur ve o

andan sonra Bulgar Prensiği'nde 1903 yılına kadar bulunmuştur ve o andan sonra Bulgar Ziraat Bankasına dönüşmüştür. Osmanlı Devleti'nde geride kalan sandıklar çağdaştırılmış ve 1888 yılında Türkiye'de hala aynı adıyla var olan Ziraat Bankası'na dönüştürülmüştür (Çelik, 2010: 72).

4.3. Eğitim Alanındaki Yenilikler

XIX. yüzyıla kadar Balkanlar'da Türk ve Bulgarların eğitimi dine ve eski skolastik sisteme dayanmaktadır. Türklerin mektepleri ve dinî eğitim ağırlıklı medresleri vardır. Bulgarların ise "Kiliyni Uchilishta" dedikleri her mahalleye ait okulları bulunmaktadır. İlk Bulgar okulu, 1835 yılında Gabrova'da açılmıştır. Üç yıl sonra Devlet ortaokul düzeyinde eğitim veren rüştiyeler ilk defa açılmaya başlamıştır. Bulgar okulları; misyoner organizasyonlar, Panslavist komiteler ve Bulgar halk tarafından desteklenirken Türk okullarının ekonomik yükü, neredeyse tamamen Türk ahalinin ve bazı vakıflardan gelen desteklerin üzerindedir (Çelik, 2010: 85).

Tuna eyaletindeki okulların durumu iyi bir eğitim için yeterli değildir. Müslümanlar için sıbyan mektepleri ve rüşdiyeler bulunmasına rağmen yeterli değildir. Hıristiyan çocukların okullarında yeterli değildir. Rusya politikası için bu durumu kullanarak Bulgar gençlerini ilim bahanesiyle kendi ülkesine çekmektedir (Şapolyo, 1960: 97). Midhat Paşa, 1865 yılında vilâyette bir teftiş gezisi düzenlemiş ve okulların mevcut durumunu kontrol etmiştir. Eğitimde reformun gerekliliğini ve Balkan milletleri üzerinde artan Rus etkisini bilmektedir. Bu sebeple vilâyet genelinde yeni mekteplerin ve mesleki eğitim veren ıslahhanelerin açılmasını ve mevcut okulların ise durumunun iyileştirilmesini emretmiştir (Çelik, 2010: 85).

Sıbyan Mektepleri bir dereceye kadar ıslah edilmiş, her kasabada birer Rüşdiye mektebi (ortaokul) vardı. Ancak bunlar Müslüman ahali için yeterli değildi. Müslüman ve Hıristiyan çocukların kendi dinlerini, kendi mekteplerinde okuyup öğrendikten sonra Maarif ve Lüzum-u Fünûn-u'da birlikte eğitim görmek ve Bulgar çocuklarının yabancı memleketlere gitmelerine lüzum kalmaması için vilâyet merkezinde bir Mektebi Sultani (lise) ve yedi sancağın merkezlerinde de birer mekteb-i idadiye-i mülkiye kurulması düşünülmüştür. Ayrıca kolaylık sağlanması için bazı kazalarda şubeler kurulması ve Türkçe ve Fransızca öğrenmek için öğretmenler getirilmesi hususunda işin erbabı olan kişilerle müzakere edilerek kararlaştırılmıştır. Bu konuda geniş raporlar hazırlanmış ve buna lazım gelecek yıllık 50.000 lira kadar masrafın yarısı, vilâyetin varidatından, karşılanmak üzere Devlet tarafından, diğer yarısının da vilâyet ahali tarafından ödenmesine Vilâyet Genel Meclisinde karar verilmiştir ve bu konuda hazırlanan raporda (lahiya) Bab-ı âli'ye arz olunmuştur (Midhat Paşa, 1997: 61). Filibe'de birçok yeni mektep inşa edilmiştir. İlkokulu olmayan küçük kasabalarda bile yeni okullar açılmıştır. Varna'ya bağlı Pravadi bunlara bir örnektir. Sıbyan mekteplerine ek olarak rüştiye ve idadiyelerin sayısı da hızlı bir şekilde artmaktadır. Bulgarların genel eğitimin son safhası olan idadiye okullarına gitmelerine de izin verilmiştir. Alternatif olarak Sultan'ın emriyle Bulgar, Yunan ve Ermenilerin çoğunlukta olduğu azınlıklardan seçilen bir grup öğrenci Harbiye Mektebi, Bahriye Mektebi ve Hendeshaneye'ye kabul edilmişlerdir. Bunlardan bazıları ise Paris'e, Mekteb-i Osmaniye'ye gönderilmiştir (Çelik, 2010: 86). Böylece Bulgar çocukların yabancı memleketlere gitmelerine gerek kalmayacaktır Midhat Paşa bu okullar sayesinde Türkçe, Osmanlı Tarihi ve Coğrafya gibi derslerin okutulmasını sağlayıp, Bulgarlara kendi dillerinde eğitim görmelerinin yanı sıra Osmanlı yurtseverliğini aşlamaya çalışacaktır (Ortaylı, 1986: 229).

4.4. Islâhhanelerin Yapıtılması

Bu yeni okullarla beraber Midhat Paşa ayrıca daha seküler ilkokullar ve mesleki eğitim veren ve daha sonra Sanayi Mektebi'ne çevrilecek olan ıslahhaneler de kurmuştur. Bu okulların temel amaçları ise şöyledir; cehalete karşı eğitim seviyesini yükseltmek, yetimleri ve fakir çocukları koruma altına almak, yerel Osmanlı sanayisinin yeniden doğuşuna katkıda bulunmak, Balkan milletlerine özellikle de Bulgarlara çiftçilik, hayvancılık ve orakçılık dışında yeni iş imkanları yaratmak Panslavizm'e karşı Osmanlılık ideolojisini desteklemek ve Rus etkisini azaltarak Hıristiyan ve Müslüman halk arasında ortak bir Osmanlı kimliği uyandırmaktır (Çelik, 2010: 86).

Halktan topladığı iane paralarını ıslâhhane sandığında biriktirerek ilk ıslâhhaneyi 1863 yılında Niş'te açan Midhat Paşa, Rusçuk Islâhhanesi kurulurken kendisinde kampanyaya 7.500 kuruşluk yardımda bulunmuştur. Midhat Paşa, kampanyaya katılan hayırseverlerin isimlerini 'Vilâyet Gazetesi'nde yayınlarak halkın katılımını artırmaya çalışmıştır (Uyanık, 2004: 64). Tamamen yeni olan bu okulların ilki 1860 senesinde Niş'te ikincisi Sofya'da ve sonuncusu ise 1864 senesinde Niş'te ikinci Sofya'da ve sonuncusu ise 1864 yılında Rusçuk'ta açılmıştır. Midhat Paşa'nın eseri olan bu okullar, Hıristiyan ve Müslüman çocuklara

ilköğretim düzeyinde eğitim vermektedir. Ayrıca bu okullar sadece erkekler için değil aynı zamanda kızlar içindir. Bu okulların hedef kitlesi değişik inançlara sahip fakat yetim ve fakir çocuklardır. Onların sefalet içindeki hayatlarından kurtarılıp bir araya getirilerek koruma altına alınmaları ve mesleki eğitim görmeleri planlanmıştır (Çelik, 2010: 86).

Din ayırt etmeksizin, kimsesiz çocukların sokaklarda başıboş dolaşmalarını önlemek onları bir çatı altında toplayarak eğitilmelerini, meslek edinmelerini sağlamak amacı ile kurulan Niş İslahhanesi'ne 5-13 yaş arası çocuklar alınmıştır. İslahhane açıldıktan kısa bir süre sonra sayıları 41'e ulaşan bu çocukların her türlü ihtiyaçları karşılanmış Müslüman çocuklar için Müslüman hocalar, Hıristiyan çocuklara da kendi din ve mezheplerinden olanlar öğretmen olarak atanmıştır (Çelik, 2010: 87). Rusçuk İslâhhanesi çocukların öğrendikleri terzilik ve kunduracılık ve şirketin araba fabrikasında araba yapımı gibi sanatlardan başka çocuklardan bir takımı da matbaaya alınarak müretilik ve taşbasmacılığı (litoğrafyacılık) sanatlarında yetiştirilmiş ve Sofya İslâhhanesi Çuha Fabrikası yapılmaya elverişli olduğundan orası için de Viyana'dan mahsus makineler ve ustalar getirtilerek mevcut çocuklardan ekserisi iki yıl içinde muallime ve ustalar getirtilerek mevcut çocuklardan ekserisi iki yıl içinde muallime muhtaç olmayacak derecede bu sanatı öğrenerek usta olmuşlardır.

Niş, Sofya ve Rusçuk'ta bulunan ıslahhanelerden her biri 150-250 öğrencilik kapasiteye sahiptir (Midhat Paşa, 1997: 53). Bu üç yerdeki İslâhhanelerin her birinde mevcut olan çocukların sayısı yüz elliden ikiyüz elli kişiye kadar olup devamlı masraflarını karşılamak üzere Niş İslâhhanesi için tedarik ve tahsis edilen irad yıllık 200.000 kuruş raddesinde olduğu halde Rusçuk İslahhanesi vilâyet merkezinde bulunduğundan varidat tedariki daha kolay olmakta ve Varna demiryolunun inşaatı sırasında Hezergrad ve Işıklar istasyonları civarında İslâhane hesabına olarak 200.000 kuruş harcanarak yapılan kârgir zahire ambarlarının senevi 100.000 kuruşa kiraya verilmiştir. Rusçuk İslâhhanesinin senelik varidatı 300.000 kuruşu geçmektedir. Bundan dolayı sonradan birde kız ıslâhhanesi ilave kılınmış fakat Sofya İslâhhanesinin varidatı, yani iradi muayyeni gerekli ve istenen düzeye ulaşmamışsada, fabrikasında yılda 30.000 metreye kadar kaba çuha (çuka) imal olunup hayli temettû (kâr) bıraktığından orasının da mecburen gelirini azaltmıştır (Midhat Paşa, 1997: 53).

4.5. Tuna Gazetesinin ve Matbaanın Kurulması

7 Kasım 1864 tarihli Vilâyet Nizamnamesinin yedinci maddesine göre vilâyet matbaası mektupçunun idaresine verilmiştir. Kuruluş dönemindeki düzenlemelerden de anlaşıldığı gibi vilâyet matbaa ve gazeteleri, resmi bildirimleri duyurmakla birlikte yerel idarenin siyasetini de desteklemişlerdir. Vilâyet matbaalarının kurulması bölge gazeteciliğinin doğmasını sağlarken yönetenlerle yönetilenler arasında bir bağ oluşturmuşlardır (Kocabaşoğlu ve Birinci, 1995: 102- 103).

Tuna vilâyetinde matbaanın yokluğu nedeniyle Bulgarlar için gerekli olan eğitimsel ve dinî materyaller dahil birçok kitap ve yayın Rusya ve Avusturya'dan gelmektedir. Bu durumda Ruslar, Panславist ve Panortodoks ideolejilerini Bulgarlara empoze edebilecekleri eyalet içerisinde ihtilalci gruplar oluşturup halkı Osmanlı yönetimine karşı kıskırtabilecekleri bir fırsat elde etmişlerdir. Midhat Paşa ise hemen 1864 yılında iki litografya makinası olan bir matbaa kurmuştur. Türkçe, Bulgarca, Yunanca, Fransızca ve eski Slav harfleri alınarak matbaa bu dillerde yayın yapmak üzere donatılmıştır (Çelik, 2010: 91-92). Tuna'nın yazı dilinin dönemine göre oldukça sade ve anlaşılır olduğu söylenebilmektedir (Kocabaşoğlu ve Birinci, 1995:147).

Tuna gazetesinin yarısı Türkçe yarısı Bulgarca olarak iki dilde yayın yapmakta memleket içindeki ve dışındaki olayları hükümetin icraatlarını vilâyet haberlerini Midhat Paşa'nın çalışmaları hakkındaki verdiği bütün demeçleri yayınlamakta, iktisadi konular hakkında yayın yapmaktadır. (Ortaylı, 1986: 229) Okul materyalleri, ofis malzemeleri, dini kitaplar, gazeteler, dergiler, yıllıklar ve ünlü Türk ve Bulgar yazarlara ait bazı edebi eserler her iki dilde basılmıştır. Okullar için gerekli olan eğitimsel ve dinî materyaller bedeva verilmiş, ticari yayınlarda ise normal fiyattan yüzde on indirim sağlanmıştı.

Osmanlı Hükümeti, Rusya'nın Bulgarlar üzerindeki etkisini azaltmak için dini merasimlerde kullanılan kitap ve materyallerinin basılmasına hassasiyet göstermiştir. Bu yayınların elde edilmesi ve çoğaltılması için hazineden 100.000 kuruşluk bir bütçe tahsis edilmiştir (Çelik, 2010: 92). Gazetenin asıl işlevi ve amacı belde sakinlerini kendi sorunlarından haberi kılma ve bir anlamda katılmalarını sağlamaktır. Sağlık, yol yapımı, mal sandıkları ve asayiş konularında öncelikle liva, kaza ve nahiye düzeyindeki yöneticilerin ve beldenin ileri gelenlerinin "enforme" edilmesine öncelik verildiği anlaşılmaktadır (Kocabaşoğlu, ve

Birinci, 1995: 149).

Matbaa vilâyet mektupçusunun nezaretinde çalışmaktadır (Selimoğlu, 1995:133). Türk ve Bulgarlardan oluşan bir kadro tarafından idare edilmektedir. Matbaanın ilk müdürü ise İstanbul'da gazetecilik ve basımcılıkla uğraşan Dragon Tsankov'dur. O aynı zamanda ünlü bir Türk gazetecisi olan ve vilâyet gazetesi olan Tuna'nın başyazarı olacak olan Ahmet Midhat Efendi'nin Fransızca hocasıdır. Bulgarlar bağımsızlıklarını kazandıktan sonra ise Liberal Parti'nin lideri olmuş ve daha sonra da Bulgaristan'ın başbakanlığını yapmıştır. Matbaanın diğer önemli ismi ise Bulgarca yayınların editörlüğünü yapan İvan Çorapçiev'dir. Ayrıca Bulgar çocuklar için Türkçe alfabe ve Fransızca gramer kitapları hazırlanmıştır. Litoğrafyacı ise ileride matbaanın müdürlüğüne yükselecek olan Yusuf Ziya Efendi'dir. Bu kurum aynı zamanda bir okul görevi görmüş islahanelerden gelen çok sayıda öğrenciyi litoğrafya, dosyalama ve yazarlık alanında eğitmiştir. Matbaanın temizlik ve diğer ağır işlerini yapmak üzere her sabah vilâyet hapishanesinden yirmi beş mahkum gelmektedir (Eren, 1965: 313-315).

Tuna Vilâyet gazetesi ve matbaası önemli kişilerin yetiştiği bir okul görevide yapmıştır. Matbaanın kurucusu Vali Midhat Paşa daha sonra sadrazamlığa kadar yükselmiştir, ilk Osmanlı anayasasının hazırlayıcılarından birisi olmak onurunu kazanmıştır. Edebiyat tarihimizde 'hace-i evvel' basın tarihimizde ise 'yazı makinası' lakabıyla anılan Ahmet Midhat Efendi mesleğe Tuna gazetesinde başlamıştır. Giritli Selim Sırrı Paşa hattat Yusuf Ziya Efendi bu gazetede yetişmiş Osmanlı aydınlarından ikisidir. Daha sonra başbakanlık yapacak olan Dragon Tskanov ve pek çok Türkçe- Bulgarca alfabe ve sözlük yazmış olan İvan Çorapçiev ise bu gazetenin yetiştirdiği Bulgar entelektüellerinden ikisidir. (Kocabaşoğlu ve Birinci, 1995: 145)

Sonuç olarak Tuna vilâyet matbaası, Osmanlı Devleti'nin eyaletlerde kurduğu ilk resmi matbaa olmuştur. Tuna gazetesi ise ilk resmi eyalet gazetesi olarak yayın hayatına başlamış ve 1877-1878 yılında Osmanlı-Rus Savaşına kadar varlığını sürdürmüştür. Matbaa 1877 yılında Rus topları tarafından vurulmuş ve önce Ruslar, sonra Bulgarlar tarafından yağmalanmıştır. Daha sonra ise 1877 yılında ilk Bulgar matbaası, Rusçuk'ta kurulmuştur. (Çelik, 2010: 95)

4.6. Ulaşımın Geliştirilmesi

Tarımdaki gelişmelere rağmen Tuna vilâyetinde gelişmiş ulaşım ağının yokluğu, insanların ürünlerini satmasını ve İstanbul ve Avrupa'dan gelen mallara erişmesini zorlaştırmaktadır. Midhat Paşa, Niş valiliği sırasında vilâyette değişik istikametlerde şose yollar ve köprüler inşaatıyla ilgili kapsamlı bir proje başlatmıştır. Aynı zamanda bu proje, Tuna vilâyetinde de Midhat Paşa'nın öncelik verdiği konulardan birisidir. Bayındırlık bakanlığının çıkardığı kanunlarına göre yol ve köprü yapımları için malî desteğin büyük oranda yerli halk tarafından sağlanması beklenebilmektedir. Bütün masraflar ve işgücü köylülere ve şehirlilere yüklenmekte organizasyonu üstlenen vali için bu projeyi yürütmek zor bir görev haline gelmektedir.

Midhat Paşa, yolları ölçerek bu yollardan kimlerin yararlanabileceğini belirlemiştir ve sonra işgücünü, köylerin nüfuslarına göre paylaştırarak bölmüştür. Herkesin gönüllü olarak çalışmasını teşvik etmiş olsa da herkes hala çalışmak zorundadır. Yerli halkın önderlerinin, nüfusu seferber etmeleri lazımdır. Paşa, yol yapımında ihtiyaç duyulan insan gücünü artırmak zorundadır. Gerekli takdirde polis kuvveti de kullanılacaktır.(Çelik, 2010: 72) Ahali komünal yardımlaşma içinde bayındırlık hizmetlerine katılıyor ve cemaat liderleri aracılığıyla ikna edilmektedir (Ortaylı, 2011 :60).

Köprü masrafları çoğunlukla kasabalardaki zengin kişilere yükletilerek üç sene içinde vilâyetin her tarafında muntazam şoseler ve pek çok sayıda köprüler yapılmıştır ki Niş bölgesinde dahil olarak hepsi hesap edilirse, şose yollarının uzunluğu 3000 kilometreye, büyük küçük köprü sayısı da 1.420 adedine ulaşmış olup köprülerin en büyüğü Yantara üzerindeki Bele köprüsü olup büyüklüğü ikinci derecede sayılan köprülerin en büyüğüde Morova ve İskir nehirleri üzerindeki beş tane köprü bulunmuştur. (Midhat Paşa, 1997: 48) Midhat Paşa'nın vilâyette bulunan ulaşım sistemini arttırmak için diğer projesi; yüklerin, kargoların, postaların ve yolcuların nakliyesini kolaylaştıran bir şirket kurmaktır. (Çelik, 2010: 74)

Araba şirketi daha önce Niş eyaletinde kurulmuştur. Ancak daha sonra vilâyetin her yerine yaptırılmış olan şose yollardan dolayı bu araba şirketinin genişletilerek vilâyet içerisindeki her mevkiye işlemek üzere pek çok yerde merkezler ve duraklar yaptırılmıştır. Rusçuk'ta da şirkete ait olarak yolcu taşıyan kiracılık eden ve şoselerde işleyen posta arabaları ve faytonları imal eden bir fabrika kurdurmuştur. (Çetin, 1979: 88) Şirketin her bir hissesi yirmi lira değerinde olarak açılmış ve toplam hissesi başına şirket idaresi tarafından

ikişer lira kar payı dağıtılmıştır. (Aldan, 1990: 32) At arabaları sayısı ikiye katlanmış. Gayrimenkullüyle beraber sermayesi, 10.000 liraya yükselmiştir. Ayrıca at arabası, fayton ve ulaşım şirketinin ihtiyacını gideren başka malzemeler üreten imalathane kurulmuş. Fabrika sermayesini artırmış ve bu şirketin yerine diğer tüketicilerin taleplerini karşılamaya başlamıştır. Şirket ve fabrika bir genel müdür ve kâtip ile beraber değişik mevkilerde görev yapan memurlar tarafından idare edilmektedir. 60 Ayrıca, arabaların sevk işlemlerinde görev yapmak üzere arabacılar ve bir arabacı başı bulunmaktadır (Çelik, 2010: 75).

Midhat Paşa bundan başka, Avusturya vapur kumpanyasının fiili tekelinde olan, Tuna nehri ulaşımına, kurduğu vapur şirketiyle el atmıştır (Ortaylı, 2011: 59). Tuna nehrinin deniz ticaretine asıl elverişli olan yerleri Vidin'in aşağı tarafları olup buranın bir tarafı memlekete diğer tarafı Osmanlı toprağı olduğu halde her iki tarafında göz yumması sonucu nehir ticareti tamamen Avusturya vapurlarına kalmıştır. (Bereketzede, 1232: 205). Avusturya'nın vardıkları noktadaki ticaret kuvvetiyle rekabet etmek mümkün değildir. Ancak en azından bir süre Vidin'den eyalet kıyılarına kadar Osmanlı Osmanlı vapurlarının işletilmesi gereklidir. Bunun için gerekli sermayenin toplanması lazımdır. Midhat Paşa bunu sağlamak için önce Karasu ve Cuma panayırının düzenlenmesi çalışmalarına başlamıştır Karasu panayırı her yıl yağmur mevsiminde açıldığında panayır yeri ıslak ve çamur içinde kalmaktadır Cuma panayırı ise kasabanın dar ve elverişsiz sokaklarında kurulmaktadır. Bu problemin giderilmesi için Midhat Paşa uygun boş arazi üzerine mal ve ticaret eşyalarının korunmasına yarayacak modern panayır yerleri ve binaları yaptırmıştır. İşte bu panayır yerlerinin satışlarından gelir elde edilmiştir. Karasu panayırında üç bin lira Cuma panayırında da dört bin lira kazanç sağlanmıştır. Diğer bir gelir kaynağında baltalıkların kullanılmasında iki taraf arasında her yıl kavgalar akmaktadır. Cinayetler işlenmektedir. İki taraf arasındaki mücadeleden baltalıkta zarar görmektedir. Vilâyet Umumi Meclisi aldığı bir kararla bütün ahalinin rızasıyla baltalığı Selvi kazası ahalisine vermişlerdir. Baltalık her köyün nüfusuna göre bölünerek tapu senediyle ve birer bedel karşılığı olarak halka verilmesine karar verilmiştir. (Aldan, 1990: 32) bu sayede hem baltalıkların gelişmesine yardımcı olunmakta, hemde sürekli çıkan kavgaların son bulmasını sağlanmıştır. Hemen harekete geçilerek Dobruval adlı korudan dört bin lira elde edilmiştir. Bu çalışmalar sonunda vapur satın almak için gerekli sermaye toplanmış olmaktadır. Önce Niş ve Seyyare daha sonra Sofya ve Midhat Paşa adlı vapurlar işletilmeye başlanmıştır (Gökbilgin, 1963: 272).

Bunlardan başka "Vidin", "Lom" ve Zıstovi" adlı üç vapur daha dokuz kargo gemisiyle birlikte Akif Paşa tarafından Avrupa'dan satın alınmıştır. Sonradan "Abdülaziz" ve "Ruşçuk" adı verilen iki tane daha vapur ısmarlanmıştır. Osmanlı ticaret ve yolcu filosu, vilâyet yönetimine bağlı bir Devlet kurumu olarak "İdare-i Nehriye" adı altında kurulmuştur. Bu idare, Tuna nehrinde nakliye taşınması işletmesiyle sorumludur. Bahar 1867'de ilk dört vapurla hizmete başlamış ve Devlete büyük kar kazandırmıştır.

Şose yollar köprüler ve vapurlarla berber vilâyetin iki önemli liman şehri olan Rusçuk ve Varna arasında demiryollarına da ihtiyaç vardır. XIX. yüzyılda Rusçuk, Tuna nehrinde liman şehri olması nedeniyle ticaret merkezi haline gelmiştir. Devlet, demiryolu inşaatı için bir İngiliz şirketiyle anlaşma yapmıştır. Köylüler, projeye ucuz işçilik sağlamıştır. Demiryolunun yapılışının ilk iki senesinde, proje ucuz işçilik sağlamıştır. Demiryolunun yapılışının ilk iki senesinde, proje için 15.000 işçi çalışmıştır. Kasım 1866'da Rusçuk-Varna demiryolu hizmete başlamıştır. Tuna vilâyetinin valiliği sırasında Midhat Paşa, ulaşım ağının gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Bab-ı Âli ve vilâyette oturan yabancı gözlemciler, Paşa'nın projelerini, özellikle de yaptırdığı yolları takdir etmişlerdir. Presel isimli bir Alman mühendis "Midhat Paşa'nın Tuna vilâyetine çok iyi tasarlanmış ve başarıyla gerçekleştirilmiş bir yol ağı bağışladığını" açıklamıştır. İlaveten ünlü Avusturyalı gazetecei F. Kanitz, "Tuna Vilâyeti Valisi Midhat Paşa, Bulgaristan'ın kalkınmasına mühim katkı sağlayan kapsamlı ve başarılı biçimde gerçekleşmiş yol projesiyle tarih boyunca anılacak" demiştir (Çelik, 2010: 76).

4.7. Telgraf Hatlarının Kurulması

Midhat paşa, 1864'te Tuna Vilâyeti'ne vali olarak atanmasıyla bölgeye kullanışlı ulaşım ağı getiren başarılı bir yol inşaatı projesini icra etmiştir. Bundan bir müddet sonra Paşa ticaretin önemini dikkate alarak bölge içinde telgraf hatlarının kuruluşunun siyasi ve askeri amaçlı olmasına rağmen Midhat Paşa bunların değişik alanlarda da çok kullanışlı olacağından ve hızlı iletişimin yararından haberdardır. Bu sebepten Midhat Paşa telgraf sistemine ihtiyacı olan 15 yer belirlemiş; Balçık, Pazarcık, Hezergrad, Cuma-i Atık, Lofça, Niğbolu, Rahova, Köstendil, Samakov, Dubniçe, İvraniye, Osman Pazarı, Tutrakan, Gabrova ve İvraca. Bu bölgelerde telgraf hatlarının inşaatını tasarlamış ve bu projeyi gerçekleştirmek için bölge sakinleri ve tüccarlarıyla işbirliği yapmıştır. Bu kişiler lazım olan direkleri ve işçileri temin etmeyi ve telgraf

bürolarını inşa etmeyi söz vermişler. Fakat Devlet tarafından Avrupa'dan ithal edilecek makinelerin, aletlerin ve malzemelerin harcamaları için Devletten destek istemişlerdir. Böylece Midhat Paşa, 1866'da telgraf sisteminin teknik kısmına harcanmak üzere bir dilekçeyle merkezden 62.000 frank istemiş ve Meclis-i Vala bu talebi onaylayıp parayı yollamıştır. Telgraf sisteminin kurulmasıyla beraber yeni geliştirilmiş ulaşım ağı ve tarım reformları, Tuna vilâyetinin, bir dereceye kadar halkın arasında kendi burjuvasını ve refahını yaratan, büyüyen ekonomisini ilerletmiştir. Midhat Paşa'nın politikası vilâyetin tüccarlarını ve tanınmış kişilerini, hem ekonomik hem de siyasi olarak destekleyip onların güvenlerini kazanmaktır. Bu sayede reformlarını başarıya ulaştırmayı planlamaktadır. (Çelik, 2010: 81)

4.8. Karakollar

Balkanlar'da milliyetçi ihtilal hareketlerinin, eşkiyalığın ve silahlı çetelerin artması, Osmanlı yönetimini ciddi önlemler almaya zorlamıştır. Midhat Paşa bu konuya hassasiyet göstermiş, Niş valiliği sırasında eyalet içerisinde birçok yeni karakolun kurulması için kapsamlı bir proje başlatmıştır. Eşkiyanın Bulgar topraklarına girmesini engellemek amacıyla Sırbistan sınırına gözetleme kuleleri inşa edilmiştir. Tuna vilâyeti valiliğine atanmasından sonra bu projeyi bütün bölgeyi kapsayacak şekilde genişleten Midhat Paşa mevcut karakolların tamiri ve yeniden yapılandırılmasını sağlamıştır (Çelik, 2010: 98-99).

Vidin'deki Timok nehri sınırı ile ordan Tulcu'ya kadar ki Tuna sahili mesafesi oldukça uzun bir mesafedir. Bu kadar uzun ve geniş mesafenin her noktasını devamlı surette korumak için nizamiye askerleri kullanmak da pek usule uygun değildir. Maaş ile muvazzaf birlikler tertip edilse, bu da yılda yirmi-otuz bin lira masraf istediğinden ilerde tabiatıyla bunun temini de zor görülmektedir (Midhat Paşa, 1997: 71). Bu projede öncelik, Sırbistan ve Eflaklılara ait çok sayıda karakol bulunmasına karşın Osmanlı tarafında çok az sayıda karakol vardır. Bundan dolayı Midhat Paşa bu sayıyı artırmak için 60 tane yeni karakol yapılmasını planlamıştır. Bölgede yaşayan Müslüman, Bulgar ve muhacirlerden oluşan birlikler, bu yeni güvenlik birimlerinde görev yapacaktır. Yaklaşık 700 kişi bu karakollarda hizmet etmek için başvuruda bulunmuştur. Bu 700 kişi, yetmişer kişilik gruplara ayrılmış ve on tanesi rezerve edilip kalan altmış kişiden beşer kişilik bölükler oluşturulmuştur. Bu gruplar sırasıyla her ay bir hatta görev yapacaktır. Askerlere yıllık 1800 kuruş maaş ve 200 kuruş diğer harcamaları redarık edilecektir. Köylüler ise bu karakolların su ve odun gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacaktır (Çelik, 2010: 99).

Düzenlenen ihtiyat askerler ve Tuna kıyılarına konulan karakollar münasebetiyle; vilayetin emniyeti devamlı olarak daha da kuvvetlenmiştir Vilâyet içinde sekiz yerde bulunan redif depolarındaki (debboy) silahlar eskimiş olduğundan o sıralarda yeni çıkmış olan iğneli tüfekler 8.000 adet tüfek vilâyet halkı tarafından satın alınmıştır. Bir vatan hizmeti olmak üzere depolara konulmasına Vilâyet Umumi Meclisinde karar verilerek Müslüm ve Gayrî Müslüm ahali tarafından paraları kısa sürede içinde hoşnutlukla ödenmiş ve tüfekler sipariş olunarak Sabri Paşa zamanında tamam olarak getirilmiştir (Midhat Paşa, 1997: 72).

4.9. İhtilal Hareketleri

Eşkiyalar, Çeteler ve Komitalar 1860'lı yıllarda Bulgar Millî Hareketi, özellikle Bükreş'te Bulgar İhtilal Komitesi'nin kurulmasıyla Tuna vilâyetinde oldukça güçlenmiştir. Eşkiya, çeteler ve Bulgar komitaları, Osmanlı yönetimi için ciddi bir tehdit arz etmeye başlamıştır. 1867 senesinde Rusya bir çoğu Rusya'da Panslavist ideoloji altında eğitim görmüş ve Bükreş, İbrail, Kalas, Yerköy, Eflak ve Beserabya'da bulunan Bulgar ihtilalcilerini Osmanlı yönetimine karşı isyana teşvik etmiştir (Çelik, 2010: 95). Sadrazam Ali Paşa, Bulgarları tahrik etmek üzere eyaletin içlerine doğru ilerleyen komitalara karşı gerekli askeri ve idari önlemler alıp ihtilalcilerin harekete geçmesi için beklemeye başlamıştır (Midhat Paşa, 1997: 63).

1867 yılında ayaklanan çetelerin ilki Nisan ayında ortaya çıkmıştır. Panaiot Khitov komutasında otuz kişiden oluşan grup, Tuna nehrini geçtikten sonra Müslümanların yoğun olduğu Deliorman nehrini geçtikten sonra Müslümanların yoğun olduğu Deliorman bölgesi üzerinden eyaletin içlerine doğru ilerlemiştir. Ancak Balkan dağlarına varıncaya kadar hiçbir askerî eylemde bulunmayan bu çetenin varlığını ne yerel halk nede yönetim hissetmiştir. Daha sonra düzenli ordu ve milis kuvvetlere mensup askerler, bu çeteyi yok etmek üzere gönderilmişse de çete üyeleri hiçbir çatışmaya girmeden Sırbistan'a kaçmışlardır. O günlerde Sırbistan sınırı, Bulgar topraklarına sızan eşkiyanın yatağı haline gelmiştir. Bir önlem olarak Ömer Paşa komutasında Vidin'de bulunan askerler bu sınıra sevk edilmiştir (Çelik, 2010: 96).

Mayıs 1867'de Filip Totiu komutasında, aralarında Sırp ve Arnavut üyelerin de bulunduğu yirmi beş kişilik bir çete Tuna üzerinde küçük bir adada hazırlıklarını tamamlayıp nehri geçmiş ve Zıştovi yönüne doğru ilerlemeye başlamıştır. (Midhat Paşa, 1997:63). Osmanlılara karşı büyük tehlike oluşturamayacak kadar

küçük olan bu çetenin asıl amacı geniş çaplı bir Bulgar ayaklanması için tahrikte bulunmaktır. Güneye doğru ilerlerken kanlı eylemlere başlamış, yaşları sekiz ila on arasında olan ve çobanlık yapan beş Müslüman çocuğu öldürmüşlerdir. Bu şekilde Müslüman halkın, Hıristiyanlardan intikam almak isteyecekleri bir ortam yaratmayı planlamaktadırlar. Fakat Midhat Paşa, halkı sakinleştirip Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki muhtemel bir çatışmayı engellemiştir. Bu sırada bazı köylüler, eşkiyayı görüp mücadele etmiş ancak çete üyeleri Tırnova'ya kaçmışlardır. Midhat Paşa bu olayları öğrenir öğrenmez hemen bölgeye asker göndermiştir. Eşkiyanın sayısı 180-200'e kadar yükselmiştir. Fakat Osmanlı askerleri ve köylü milis kuvvetler tarafından kuşatıldılar. Çıkan çatışmada çete üyelerinin bir çoğu öldürülmüş, Totiu ise yaralı olduğu halde geriye kalan yoldaşlarıyla beraber kaçmayı başarmıştır. Önce Balkan dağlarına ulaşmış oradan da Sırbistan topraklarına doğru kaçmışlardır.

Bu siyan hareketi bastırıldıktan hemen sonra Tırnova'da yakalanan çete üyelerini ve onlara destek verenleri cezalandırmak üzere altı Müslüman ve altı Gayrî Müslüm üyeden oluşan Meclis-i Muvakkat kurulmuştur. Cinayet yaralamalardan sorumlu tutulanlar hemen idam idam edilmiş, geriye kalanlar ise kürek cezasına çarptırılarak Diyarbekir'e sürülmüştür. Midhat Paşa'nın büyük gayreti ve almış olduğu önlemler sayesinde ayaklanmalar bastırılmış, çeteler etkisiz hale getirilmiştir.

Bu mücadelede başarı gösteren idarecilerde ödüllendirilmiştir. O günlerde meydana gelen diğer bir çete olayı da "Vapur Hadisesi"dir. Midhat Paşa, ihtilalci gruplar arasında bulunan casusları sayesinde biri Sırp, diğeri Bulgar iki çete liderinin, Cermanya isimli Avusturya vapuruyla ihtilalci Bulgarları organize etmek amacıyla Rusçuk şehrine geleceğini haber almıştır (Çelik, 2010: 97). Bunun üzerine Midhat Paşa'nın emir ve kararı ile bir tabur ağası kumandasında vapura giren iki çavuş ve üç zaptiye askeri kamaraya yaklaşmışlar, teslim ol çağrısı yapmışlar ve küfür cevabı almalarıyla, kapı balta ile kırılarak açılmış, içeridekilerin iki ellerindeki tabancalarla birden asker üzerine ateşinden erlerden Hafız Çavuş göğsünden vurulup düşmüş ancak zaptiyeler tarafından Sırp şaki tepelenmiş ve arkadaşı olan Bulgar da yaralı olarak yakalanmış ve od da iki üç saat sonra ölmüştür. Bu olay üzerine vapur yolcuları alıp yoluna devam etmiş ve keyfiyet Midhat Paşa tarafından Bâb-ı Âli'ye telgrafla bildirilince Sadrazam Âli paşa tarafından yapılan işin uygun olduğu takdir edilmiştir (Midhat Paşa, 1997: 73)

Bu liderler Rusçuk limanına vardıklarında ise kendilerini bekleyen polis güçleriyle karşılaşmışlardır. Onların Avusturya gemisinde tutuklanması uluslar arası bir problem yaratacağından Midhat Paşa pasaport kontrolü için iki görevli göndermiş ve kimliklerini tespit ettirmiştir. O sırada çete liderleriyle çıkan çatışmada liderlerden birisi ölü diğeri de yaralı olarak ele geçirilmiş ancak yarası ağır olduğu için bir süre sonra o da ölmüştür. Çatışma sırasında polis memurlarından birisi de hayatını kaybetmiş diğeri ise yaralanmıştır Balkanlarda'ki çeteler büyük bir ayaklanmaya sebep olacak kadar güçlü olmamalarına rağmen Midhat Paşa onları bastırmak için çok sıkı bir politika izlemiştir. Bu sebeple Slav komitaları, Paşa'ya yakın bir pozisyonda hizmet etmek istemiştir. Onun bu işte ısrarı ve Sırp lidere gönderdiği gizli mektupların açığa çıkmasıyla gerçek planı ortaya çıkmıştır. Midhat Paşa bu durumu fark ettikten sonra Kasım 1867'de yerel hükümet bu kişiyi idam etmek istemiş ancak İgnatiev'in baskıları sonucu bu kişinin cezası, Diyarbekir'de müebbet hapis olarak değiştirilmiştir. Daha sonra 6 Mart 1868'de tarihinde merkezi hükümet Midhat Paşa'yı Tuna vilâyeti valiliğinden alıp Şura-yı Devlet başkanlığına getirilmiştir. Bu görev değişiminde İgnatiev'in büyük rol oynadığı düşünülmüştür. Aynı zamanda Ali Paşa'nın bu meclisi daha da geliştirme planları da bu atamada etkili olmuştur (Çelik, 2010: 98).

4.10. Çerkez ve Muhacirler Sorunu

Kırım Savaşı (1853-1856) sonrası Rusya'nın Güneyi, Kırım ve Doğu Avrupa'da Tatarlar ve Çerkezler başta olmak üzere Müslüman nüfus üzerine artan baskılar, özellikle 1859 ve 1860 yıllarında Müslüman muhacir akınına neden olmuştur. Devletin güvenli bölgelerine doğru kaçan göçmenler, Osmanlı hükümeti tarafından tarım, ticaret ve zanaata kazandırılarak hem Anadolu'da hem Balkanlar'da tekrar iskan ettirilmiştir. 1859 ve 1860 yıllarında birçok Tatar ve Çerkez muhacir, Varna ve Tulça liman şehirleri üzerinden imparatorluğun kuzey bölgesine gelmiştir.

1864 yılında Tuna vilâyeti kuruluna kadar geçen zaman içerisinde bölgeye gelen muhacir sayısı 175.000 civarına ulaşmıştır. Açık olan bir gerçek ise bölgede sayıları gittikçe artan muhacirler ile onların temel ihtiyaçlarını karşılamak ve topraklarını onlarla paylaşmak durumunda kalan yerel halk arasında hoşnutsuzluğun olması tansiyonun giderek yükselmesidir. Göçmenlerin iskanına ait temel masrafların merkezi hükümet tarafından tasfiye edilmesi beklenirken merkezin yeterli desteği sağlamaması nedeniyle vilâyet yönetimi yapılan harcamalar için yerel kaynakları kullanmaya başlamıştır. Mesela muhacirlere

hayvan, tohum ve zirai aletler sağlanmıştır. Aralarında çok fazla yaşlı sakat dul ve yetim vardı bir çoğu sefalet içerisinde yaşadığı için hırsızlık ve soygun gibi suçlar giderek artmaktadır.

Midhat Paşa bölgeye vali olarak atandığı zaman asıl sorun, onların iskânı değil, yerel halkla entegrasyonu ve yaşam koşullarının iyileştirilmesidir (Çelik, 2010: 100). Rusçuk'ta bulunan ve muhacirleriyle ilgilenen kurmay subay Şakir Paşa'nın başkanlığında bir idare komiyonu kurularak bu komisyon vasıtasıyla bir miktar muhacir aşarı toplanmıştır. (Midhat Paşa, 1997: 54) Muhacirler için okul, hastane ve cami yapmakla görevli bir komisyon kurmuş, yerel halkın zenginlerinden bağış ve gözçenlerden ise aşar vergisi toplamak yoluyla bu hizmetler için finansal destek sağlanmıştır. (Çelik, 2010: 102) Türk Hıristiyan, Çerkez ve Tatar olan yaklaşık 400 yetim çocuğa, giyim ve iş sağlamıştır. (Dragonava, 2006: 8) Bu şekilde muhacirlerin bölücü olmayan yerel halkla kaynaşması hedeflenmiştir. (Çelik, 2010: 102)

5. SONUÇ

Midhat Paşa'nın hayatı dört temel döneme ayrılabilir; memuriyeti, siyasi reformları, sürgün ve yargılanması. Devletin, değişik bölgelerinde ortaya çıkan milliyetçilik hareketlerinin yatıştırılmasında tam bir Osmanlılık bilinciyle önemli roller üstlenmiştir. Müfettişlik, Niş, Tuna, Bağdat, Selanik, Suriye, İzmir vilayetlerinde valilik, Şûra-yı Devlet reisliği, Adalet Nazırlığı, Sadrazamlık yapmıştır.

Kıbrıslı Mehmet Paşa, Midhat Paşa'yı Balkanlar'da daha önce tamamlamış olduğu görevlerindeki başarılarından dolayı 1861 yılında Niş valiliğine atamıştı bu şekilde Midhat Paşa katiplikten vezir rütbesiyle Osmanlı idari sınıfına yükselmiştir. Niş eyaleti üç yıl içerisinde çok büyük ilerleme kaydetmiş, yapılan yenilikler sayesinde halk refaha ve huzura kavuşmuştur. Bu sayede Sırbistan tarafından yapılan tahriklerin arkası kesilmiştir, Niş'teki bu düzene karşılık Vidin ve Silistre eyaletlerinde idare düzeni bozulmuş asayişsiz bir durum ortaya çıkmıştır. Ruslar'da bu durumu kullanarak Avrupa'ya ilettikleri şikayetlerini artırmışlardır.

1864 yılında hükümetin, vilayet idaresinde yapmak istediği sistem değişikliği için Midhat Paşa'yı İstanbul'a çağırışlardır. Midhat Paşa İstanbul'a geldiğinde Sadrazam Fuad Paşa tarafından kendisine verilen izahata göre Silistre, Vidin ve Niş eyaletlerinin birleştirilerek Tuna Vilayeti adıyla bir vilayet oluşturulmuştur, Tuna valiliğine Midhat Paşa'nın atanmasına karar verilmiştir. Kuzey Bulgaristan ve Doğu Sırbistan'ı kapsayan Tuna vilâyeti; Rusçuk, Tulça, Vidin, Niş, Sofya, Tırnova ve Varna olmak üzere 7 livadan ve 48 kazadan oluşmaktadır. Kazalardan her biri ise sistematik bir hiyerarşi ile nahiyelere ve karyelere bölünmüştür. Vilayette seçilmiş Müslüman ve Gayrîmüslüm üyelerden, çeşitli idari ve adli meclisler kurulmuştur.

Midhat Paşa toplam 16 ay içinde bir dizi değişiklikler gerçekleştirmiştir. Balkanlarda ki çeteler büyük bir ayaklanmaya sebep olacak kadar güçlü olmalarına rağmen Midhat Paşa onları bastırmak için çok sıkı bir politika izlemiştir. Midhat Paşa önce ağır vergileri kaldırıp vergi yükünü hafifletmiştir. Daha sonra ise modern Türkiye Ziraat Bankası'nın temelini oluşturacak Menafi-i Umumiye sandıklarını kurmuştur. Hükümet daireleri yeniden düzenlenmiştir. Belediye meclisleri kurulmuş, Müslüman ve Hıristiyanlardan ihtiyar heyeti oluşturulmuş, Vilayette karakollar kurup asayiş güçlendirmiş, emniyeti sağlamıştır. Şehirlerde kamu yararına yardım sandıkları kurulmuş. Vilâyet Basımevi kurulmuş, Yollar, köprüler inşa edilmiştir, toprak doldurulmaları yapılmış, derbentler sağlanmıştır. Yolların ve köprülerin inşa edilmesi insanlara eyalet içerisinde iyi bir ulaşım ağı sağlamıştır. Telgraf hatları kurulmuştur. Islahaneler açılmış ve burada kimsesiz çocuklara eğitim ve meslek edinme imkanı sunulmuştur. Midhat Paşa bütün bu çalışmalarının sonucunda gerek imar gerekse asayişin düzeninin sağlanması, refahın artırılması konusunda büyük başarılar elde etmiştir.

KAYNAKÇA

Aldan, M. (1990). *İz Birakan Mülki İdare Amirleri*. c.7, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara

Balta, A.C. (1991). *Özgürlük Babası Midhat Paşa*. Ankara

Baykal, B.S. (1964). *Midhat Paşa – Siyasi ve İdari Şahsiyeti*. Kral Matbaası, Ankara

Bereketzade, İ.H. (1232). *Yâd-ı Mazi*. Tevsi-i Tabaat Matbaası, İstanbul

Çadırcı, M. (1989). "Midhat Paşa'nın Suriye Lahiyası". *Türk Kültürü Araştırmaları*, c.27, S2, Ankara

Çelik, M. (2010). *Balkanlar'da Tanzimat: Midhat Paşa'nın Tuna Vilâyeti Valiliği (1864-1868)*. Libra

Kitapçılık ve Yayıncılık, Ankara

Çetin, A. (1979). “Midhat Paşa'nın Tuna Vilayeti Arşivinin Kurulması İçin Bir Teşebbüsü”. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları*, S.9, İstanbul

Davison, R.H. (2005). *Osmanlı İmparatorluğunda Reform*. Akınhay, O. (Çev.), Agora Kitaplığı, II. Baskı, İstanbul

Draganova, S. (2006). *Tuna Vilayetinin Köy Nüfusu*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

Eren, İ. (1967). “Midhat Paşa'nın Niş'te Kurduğu İtirik Kütüphanesi”. *Türk Kültürü*, S.56, c.5 Ankara, ss. 610-613

Eren, İ. (1965). “Tuna Vilâyet Matbaası ve Neşriyatı (1864-1877)”. *Türk Kültürü*, c. 3, ss. 313-315

Gökbilgin, T. (1963). *Midhat Paşa*, Ziraat Bankası Yayınları, İstanbul

Göyünç, N. (1982). “Midhat Paşa'nın Niş Valiliği Hakkında Notlar ve Belgeler. *İ.Ü.E.F. Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.12 İstanbul, ss.277-280

Hazar, N. (1984). *Midhat Paşa ile Başlayan Türk Kooperatifçilik Hareketinde Kaydedilen Gelişmeler*. Kooperatif Dünyası, c.14, Ankara.

İnalçık, H. (1943). *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*. T.T.K. Basımevi, Ankara

İnal, M.K. (1995). *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*. Maarif Basımevi, İstanbul

Kurdakul, N. (1999). “Öldürüldüğü Yüzdördüncü Yılı Nedeniyle Osmanlı Basımında Midhat Paşa”. *Toplum Ve Bilim*, İstanbul

Kocabaşoğlu, U. Birinci, U. (1995). “Osmanlı Vilâyet Gazete ve Matbaaları Üzerine Gözlemler”. *Kebikeç*, S. II, Ankara

Midhat Paşa, (1997). *Midhat Paşa'nın Hatıraları Hayatım İbret Olsun*, (Tabsire-i _ İbret). Kocahanoğlu, O.S. (Çev.), Temel Yayınları, c.I, İstanbul

Ortaylı, İ. (2011). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

Ortaylı, İ. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*. Hil Yayın, İstanbul

Ortaylı, İ. (1986). “Midhat Paşa'nın Vilâyet Yönetimindeki Kadroları ve Politikası”. (UMPS, 1984 *Edirne*), *Bildiriler*, TTK, Ankara, s.s.229.

Özgüldür, Y. Özgüldür, S. (1994). “1876 Anayasası'nın Hazırlanmasında Midhat Paşa'nın Rolü ve Fonksiyonu”. *dergiler.ankara.edu.tr*. (13.12.2014)

Saka, R. (1951). *Kooperatifçiliğimizin Mübessiri Midhat Paşa*. Karınca Kooperatif Pastası, Ankara. ss.7

Saka R. (1949). “Midhat Paşa ve Kooperatifçilik”. *Kooperatif Dergisi*, S.38, Ankara, ss. 1-6

Selimoğlu, İ. (1995). *Osmanlı Yönetiminde Tuna Vilâyeti, 1864-1878*. Doktora Tezi, Ankara

Tamçelik, S. (1999). “Midhat Paşa'nın Anayasa Taslağı Üzerine Bir Deneme”. *Türk Kültürü*, S.435, Ankara, s.s.417

Uyanık, E. (2004). “Bir Osmanlı Sosyal Kalkınma Projesi Olarak Islâhhaneler”. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, c.13, S.4

Yücebaş, H. (1944). *Midhat Paşa; Düşünceler, Hatıralar, Fıkralar, Şiirler*. Osman Bey Matbaası, İstanbul